

רפאל בשן — אמן-הראיון

מאת ינץ רמגל

א

אין מן הצורך לערוך מישאל במדינת ישראל כדי למצוא מי הוא המראיין הידוע והמקובל ביותר בארץ, שהרי "סוד" זה גלוי לכל קורא עתון עברי: רפאל בשן, שספרו "יש לי ראיון" הופיע זה עתה בהוצאת "עם עובד" (*).

איני גורס, כרבים אחרים, כי בשן חנך "אסכולה עתונאית" חדשה. מורי ההוראה העתונאים בהולה שעתם ואין בידם משום מה לרדת לסוף ערכו של בשן זה המאיר פינות חיים מיוחדות, החושף נוסחות לשון והבעה, האמן הער שעוד יודקקו לו חוקרי לשון ופולקלור. אין זו איפוא, אסכולה עתונאית חדשה, כי אם הרבה יותר מזה.

כאשר מדובב בשן את גיבוריו מראיוניו אין לו כלל צורך לתארם. למן השורות הראשונות נקלע הקורא לעולמו המיוחד של המראיין המדבר אליו בעזרת המראיין לא בדפוסי הבעה שיגרתיים אלא במינוח האישי, המיוחד להם, למקצועם, לגילם, להשקפותיהם הפוליטיות ולהווי החברתי שלהם. וכמה מיטיב בשן לחשוף ולהקיע העמדת פנים, צביעות, מרמה וכסל; וכל זאת כמעט ללא מלה אחת משלו פרט לשאלה תמימה כביכול הגוררת אחריה גילויים מפתיעים, ובבת אחת היא מסירה את הלוט מעל פני כל מי שסבור היה כי הצליח להוליך שולל את המראיין ואת הקוראים... ממש צייד המפיל בפח את טרפו. מבחינה זו אין אח לבשן! מאידך אין כמוהו שמח לגלות ניצוץ של טוב לב או הומור אף בשירטוט דיוקנו של היצור החמור, הרשמי והשנוא ביותר. רק לעתים רחוקות אין הוא מצליח בכך, כבראיון עם דובי-יוסף, אבל שלא באשמתו.

מעניינת היא דרך התפתחותו של בשן מכתב-יומי של "ידיעות אחרונות"

ו"מעריב":

"רציני לרדת לרשי הדברים", מספר הוא ב"ראיון עצמי" (עמ' 336), העבודה השיגרתית-האפרורית של רפורטר החלה למרט לי את העצבים — לעולם הראיון נכנסתי כמעט במקרה. התחלתי לכתוב סידרת רפורטאזות בשם: "הם היו בכותרות — היכן הם כיום?" הכוונה הייתה לגלות ולמצוא אנשים שהיו מפורסמים תמול-ששום ולראות מה הם עושים עכשיו. אישים מפורסמים משולים לקרתון. זאת חכמה ישנה — אבל נכונה. לפעמים מסתבר כי מה שבלט מעל למשטח החיים הציבוריים — היה שטחי, חסר עומק, ונמס מיד. ממד הזמן נותן אפשרות מצוינת לבדוק אם פלוני אישיות גדולה באמת, אם עמדו דעותיו במבחן העתים. במסגרת סידרה זו ראיינתי עשרות אנשים והיא צוררה בזמנו ענין רב."

— (החילוחי עבודתי העתונאית) בעתון קטנטן ומוזר מאד (ה"קול") היוצא לאור על ידי הפלג הקיצוני של פועלי אגודת ישראל בירושלים הקרוי פאג"י. צוות העתון היה מורכב מאיש אחד: הוא העורך, הוא המעמד, הוא הכתב הפוליטי, הפרלמנטרי, הכלכלי, האחראי לרפוס ולמשלוח — עתון זה היה זקוק לכתב חלקי בחיפה [בחיון מרפרן] ואני הייתי זקוק לעתון — וכך נעשה השירוך בינינו. קשה היה לי להסתגל לקו הדתי הנוקשה של ה"קול", אבל כיון שעסקי אך ורק במסירת חדשות, הסתדרו העניינים בדרך שהסתדרו."

(* בשן, רפאל: יש לי ראיון, "עם-עובד", 1965, 342 עמ'.

היכרותי עם בשן נערכה באקראי על אחת מסיפוני האניות בנמל חיפה שעליהן ביקר לרגל תפקידו. כתבי חיפה היו ערים מאד בתקופה שלאחר שבידת הימאים לנעשה בקרב ציבור זה, ואני שימשתי אז כעורך בטאון הימאים, אך פרט למלים מספר לא החלפתי דברים עמו. ערב יום עצמאות אחד, לאחר נדידה אופיינית ברחובות, נקלעתי לבית קפה קטן, נידח, זול וחשוך בקצווי רחוב החלוץ או הרצל. נכנסתי לפוש לשעה קלה, והנה בעוד אני נושא ונותן עם אדון־הבית בדבר הזמנתי שומע אני קול צלול וחם מאחת הפינות החשוכות הקורא בשמי. נפניתי לאחורי ולא ראיתי דבר (בגלל מיעוט האורחים חסך בעל המקום גם במאור...), «כאן אנחנו!» חזר הקול והוסיף, זוג משקפיים גדולות ושחורות־מסגרת היבהב אלי באפילה... קרבתי ואז ראיתי את רפאל בשן. «מה נשמע אצל הימאים?» שאלני בחביבות, ובמאור הפנים האופייני לו. זה לא כבר עבר ל«מעריב», וכבר אז שפע, קלח והתמוגז בכל העולמות, לפי שעה בעל פה. הכל רצה לדעת — לא רק, מה שכתוב בעתון... אלא מה שיש שם ב'אמת'... בגלל הרצון הקדחני הזה לדעת באמת היו לבשן קשיים בסניף החיפני של «מעריב». הוא היה, ותמיד יהיה בעיני העתונאי הפחות עתונאי שבין העתונאים בגלל ההזדהות והיעדר ההתבדלות הנקשה. האדישה והטיפוסית לעתונאים המסתייגים מנושאם והמנסים לתאר תמיד הכל ב«אובייקטיביות» קרה.

כאשר בשן מתאר או מדובב משהו הריהו חודר תמיד לפני ולפנים.

והרי דוגמה אחת (מתוך: «אילו ברל חי היום»):
 «— — — אתה אלי באת? תמהה הישישה נמוכת הקומה, לבושה שמלה שחורה. היא ירדה לאטה מן הגבעה אל ערוגות השושנים האדומות בטבורה של עין חרוד. «האמת», אמרתי, «אני אליך גברת לאה־מירון־כצנלסון».
 «חבר!» השיבה אלמנתו של ברל בתקיפות פתאומית; «אני אינני מכירה אותך ואני אינני יודעת מי אתה ומה אתה רוצה, אבל תיכנס קודם כל לחדר ושמה נראה!...»
 «— — — חבר!» אמרה לאה מירון, «חבר! כבר היו אצלי פעם אנשים מכל מיני עתונים ולא הצליחו. אני, פשוט, אינני טובה בשביל דברים שכאלה, ואני באמת מצטערת מאד שטרחת ובאת. (אחרי הרהור) מחיפה הגעת? אני: «מת'אביב». היא: «מיוחד בשבילי?» אני: «מיוחד בשבילך» (איזה נצנוץ גדלק בעינים) «בכלל, מה אני כבר יכולה לספר לך, מה?»

«— — — לא, אין אצלי הרבה מבקרים בכלל. החברים של ברל כולם עכשיו אנשים חשובים ועסקים. אין לי, חס וחלילה, טענה אליהם! חס ושלום! — — — למה אתה לא שואל חבר מי היו התלמידים שלו? — — — ויסלחו לי אם אינני זוכרת את השמות, ברל היה נותן עליהם הרבה כוחות, אבל לא תמיד הצליח. כלפי מה אני אומרת לא הצליח? שהם נהיו מנהיגים והלכו למפלגות אחרות. — — — רק ברל, שתדע לך, הכיר יפה מאד את הריב בין הסוציאלי־בולוציונרים וסוציאלי־דמוקרטים. ברל השאיר על זה הרבה רשימות בכתבי־יד שלו, יש שם דברים אינטרסנטיים מאד על לנין, סטאלין ורוזה־לוכסנבורג. אתה יודע כמה מנוסקריפטים של ברל עוד לא נדפסו? יש שני חזרים מלאים מהם! איך היה כותב? נו, בהתחלה רשם במחברות כמו סטודנט, אחר כך בפנקסים גדולים. כל השנים עבד בלי מזכיר — — — אתה גראה לי צעיר, חבר, או אני רוצה לספר לך שברל היה מעודד צעירים. אם רק היה מרגיש שיש משהו באיזשהו בחור — — — תיכף עזר לו. הנה זלמן, שהיה שר החינוך, מי דאג שיסע ללונדון ללמוד — ברל! — — — אוי! צהרים כבר אכלת? טוב, אז ניגש לחדר האוכל — לאכול צריך, חבר!»

באורו הבהיר של חדר האוכל המרהיב אשר לעין חרוד, בין נקישת סכינים ושיקשוק מזלגות, אני רואה את תווי קלסתרה, ברורים וחדים: פנים זרועי קמטים ובני קמטים, עיניים עיפות, ומפלאי: המצח הרחב, והגבוה, חלק לגמרי. שערותיה המכסיפות אסופות לאחור בסיכה גדולה וישנה. היא לבושה חולצת־תכלת וחליפת בד שחור — «מודל» עתיק־

יומין. לעתים, תוך כדי שיחה, נדמה לך כי האשה הזאת ממשיכה לחיות באיזה עולם המרוחק מכאן ת"ק על ת"ק באיזו שנת אלף תשע מאות שמונה או תשע, בחנות כנרת, מוקפת חומת-בידוד עבה שגבהה בינה ובין העולם עם מותו של ברל, עד שלפתע, ככה תוך כדי דיבורה האיטי, המקוטע כלשהו, היא משבצת, בדרך אגב, משפט מבריק, "אידאה" מפוכחת, "סיפור מעשה" מקורי המעיד כאלף עדים כי לאה מירון מעוגנת היטב במציאות, מבינה יפה יפה מה מתרחש, ומצויידת במין חכמת-חיים טבעית, בסיסית, שנונה, עמוקת שרשים. גם הומור דק מן הדק יש לה, לאשה בת השבעים וכמה.

— — — אתה שואל מה אני מאחלת להסתדרות ביובל הארבעים, אתה שואל? אז כך: שיזכרו כי היה ברל וישמרו קצת יותר על המורשת שלו, לא בשבילו — הוא מת. רק בשביל עצמם. מה עוד? שיחזרו קצת להיות כמו שהיו בשנים הראשונות. צריך להסביר? אני לא צריכה להסביר את זה — הם בעצמם יבינו זה היטב! — — (על השולחן ניצבת תמונה של ברל כצנלסון, בצעירותו, עינים לוחטות ובלורית שחורה, נשען אל שולחן ומעיין בספר — אני מסתכל בתצלום. היא נוטלת אותו בזהירות בין כפות ידה) "תביט בעיניים", היא אומרת, תסתכל בראש הזה. רק בן שמונה עשרה היה את, וכבר רואים אישיות! אישיות! תסתכל במבט שלו... הפנים אומרות כבר אינטליגנציה. הגה — תביט! ככה, מהצד...

ב

כמי ששומר בארכיונו רבים מן הדפים המקומטים, צהובי-הימים, שבהם התפרסמו דברי רפאל בשן, ולא מתוך רגשי חברות גרידא אלא מתוך הרגשת שייכות להווי החיים שעליו רוקם בשן את יצירתו — היתה לי קבלת ספרו של רפאל בשן אשר אותו הביא אלי הדואר עם דברי הקדשה נאים מאת המחבר, בגדר שמחה אמיתית; אלא ששמחה זו נמהלה לאחר דיפדוף בספר בקורטוב אכזבה. בעריכת הספר היו ללא ספק שיקולי היקף וכמות, אך מיהו אותו יועץ-פלא מחוכם שהסביר לבשן, כי ראיון עם שר או ראש ממשלה, חשוב יותר מראיון עם פועל-נמל או מוכר-בשמים זקן המגלמים עולם שלם של פולקלור, של הווי ותפיסת דברים מיוחדת?! בשן ראיון טיפוסים כאלה לעשרות והם נעדרים בספר. אין זה בשן בעל הרשימות השנונות — פנס הכיס, ולא בעל הראיון המופלא ספוג ההומור הטראגי עם ר' ישעיה שיינברגר, שר החוץ של נטורי קרתא, (כאן נענש בשן קשות בגין העריכה החד צדדית של הספר, ואיבד ראיון, שעם כל הסערה סביב ר' עמרם בלוי וזוגתו, היה משווה לספר ממש אקטואליות היסטורית רעננה!...) אין זה בשן המדובב פשוטי-עם — רפאל בשן של החבר'ה" — החושף תמונות חיים ציוריות ואווירה טיפוסית, שבהם עיקר כוחו, כי אם בשן "של החברה הגבוהה" המתחכך בין "גדולי" הכנסת. בשן "ערוך", מלוטש, אך למרבה הצער מקוצץ.

אנא הלכו ראיונותיו המצויינים עם אסטרונומים ומתימטיקאים, שבהם כשרון ותפיסה מעמיקים לגבי עולם המדע של ימינו, המסובך כל כך למי שאינו מצוי בו! היכן הם כל אותם טיפוסים ססגוניים של הרחוב הישראלי שהתברקו מתחת לעטו והזהירו בקשת לשונית ופולקלורית רבת-גוונים?... הזכרתי את הראיון הנפלא עם הרב שיינברגר, ואכן עד היום משאני מעיין בו (לשווא קיויתי שאוכל להיפטר מן העותק מדובק הקרעים שלי ולעיין בו בניחותא בתוך ספר!..) — תוקפני צחוק-עוועים מהול בצער עמוק. צער יהודי על צרה יהודית, על תהום יהודית. היה זה ראיון אחד מיני רבים שבהם חשף בשן צורות חיים והווי ישראלי מיוחד, מתוך הומור עילאי משובב פיקחות מופלאת ובקיאות בלתי שכיחה בעולמו של המרואיין.

השמטת ראיונות רבים הדנים בהווי, במערבולת המדינית ובאורחות חיי המדינה בדרך על תושביה ושליטיה פגמה אף היא לא מעט בקובץ מבחינה אמנותית והיסטורית כאחד. למשל, בין היתר ראיון בשן קצינים ופקידים בריטים גבוהים, אנשי מימשל ובולשת, שסיפרו לו על הצד השני, דהיינו: גילוי עובדות סתומות בפרשות שונות שבזמנו הסעירו את מערכת היחסים המסובכת שבין הפקידות הקולניאלית לתושבי הארץ; הם גם סיפרו לו איך ראו הם וממוניהם את התפתחות־הישוב; מה היה יחסם הפנימי למחתרת־הלוחמת וכו'. וכרגיל, אגב שיחה, יש ועלה גילוי לב של מי שמודהה בלבו עם לוחמי חופש ובוני ארצם, ותכופות צפה ועלתה כמובן הדו־פרצופית הבריטית המסורתית, ולא היה איש שהיטיב כל כך להוקיעה כרפאל בשן. הוא "פשוט" כיוון את "אספקלרית־השאלות", התמימה לכאורה שלו, והפקידים והקצינים המכובדים שדברם היה חוק ורצונם צו" נפלו למכמתרו כדגים תמימים.

עולה בזכרוני ראיונו המעניין עם דאף, קצין המשטרה הבריטי של מחוז ירושלים, ולאחר מכן הגליל. ראיון מצוין אחר שרציתי לצטט מתוכו הוא הראיון שנערך עם אלוף צבי זמיר, אלוף פיקוד הדרום, מפקד אחד תמרוני צה"ל. היה בראיון זה משהו מיוחד במינו. לא רק דברי המראיון ומתן האוירה המיוחדת של התמרון אלא פרקי גוף והווי חיים ותוססים:

" — — — בארבע מלאה צה"ל. המזנונים עולים על גדותיהם, חיילים עם זיפיון, עיניים אדמדמות מחול, בתישחי נוטפי זיעה, נעלי צנחנים גבוהות, כבוד־צעד, וגרונות נחרים. שמים מצור על הדוכנים, תובעים: לשתות! לשתות! מה? לא חשוב! העיקר שיהיה קר ורטוב! דחילק, גברת! תני, אחרת אני מתעלה, לך כאן על המקום! האלו, בובה! למה את נותנת לחכות? אין לי פרוטקציה אצלך? מה? אני זקן אני? יכול להיות חינוק שלך, בחיי! פקקי בקבוקים נוחתים על הרצפה בקצב בלתי־פוסק, הקצף מבעבע. מאות פיקות־גרון עולות ויורדות, שפתיים צריבות וסדוקות משמש מתחלחלות לרגע. אחד שופך חצי בקבוק על ראשו ונאנח בהנאה: אה, זה טוב! פקודה: חבריה, לגמור — זויים! מישוה מתרעם: מה זויים? מי זויים? תן לגמור תן! — — —"

או למשל קטע זה:

" — — — המילואים התייצבו במילואם — איש על מחנהו ואיש על דגלו. כמובן, היו גם כמה בעיות אישיות. למשל: מועצה מקומית בדרום שיגרה למפקדת יחידת השריון בקשה — לשחרר חייל מעובדיה. מדוע? הוא מוביל־הקרת היחיד ביישוב ומה יעשו בלעדיו בימי החמסינים העזים? ! איש מילואים אחר אמר: אני דווקא מבסוט חאלס כאן, אבל אני עובד כמציל בחוף־הים, ויש מחסור גדול בידיים עובדות במקצוע שלי! שלישי, נזכר אחר יומיים: אוי וי! יש לי רפת עם עשרים ראש ולא הסדרתי את עניין החליבה. אולי אפשר לקבל שחרור חלקי, רק אחלוב, ואחזור..."

בעיה אחר! לגמרי! באחת מיחידות צה"ל שביימו "אויב" בתרגיל, התייצב חייל מילואים רובאי בפני מפקדו וטען במרירות גדולה: זה בכלל לא היה בתכניתו להיות אויב; מה פתאום לסגת כל הזמן — בשביל זה באתי למילואים?! — — —"

ואין אלה אלא קטעים מעטים ממה שחיסר עורכו של הספר

מקהל הקוראים.

* * *

בחרנו בדוגמאות מעטות מתוך שיחות שעשויות היו להוסיף חן, ענין וממדי חיים ססגוניים לספר. שמא יתעוררו מוליץ ויועציו ויעניקו לנו בשן מלא ומקיף על כל "רבדיו"? — כי כה אהבנוהו.

